

Joseph Haydn, Κουαρτέτο εγχόρδων σε ρε-ελάσσονα, opus 103 / Hob. III: 83 (έως το 1803): II. Andante grazioso, μ. 1-28

Η πρώτη ενότητα του αργού αυτού μέρους παρουσιάζει το κύριο θέμα στην Σι-ύφεση-μείζονα, το οποίο συνίσταται σε τρία τμήματα που εμπεριέχονται σε δύο μικροδομικές επαναλήψεις.

Το εναρκτήριο τμήμα διατυπώνεται ως περίοδος, συμμετρική αλλά και μετατροπική, καθώς η μεν πρώτη φράση (μ. 1-4) αρθρώνει στο κλείσιμό της μία μισή πτώση στην κύρια τονικότητα, ενώ η δεύτερη (μ. 5-8) στρέφεται προς την τονικότητα της δεσπόζουσας και τελικά την επικυρώνει με μία τέλεια πτώση. Η κοινή θεματική αφητηρία των δύο αυτών φράσεων περιορίζεται στην μελωδική βηματική κάθοδο του πρώτου βιολιού κατά μία τρίτη, εν πρώτοις από το ρε προς το σι-ύφεση ($\hat{3} - \hat{2} - \hat{1}$) και ακολούθως, στα μ. 5-6a, από το φα προς το ρε ($\hat{5} - \hat{4} - \hat{3}$). Παράλληλα, η συγχορδία της σχετικής αποκτά κεντρική θέση στο πλαίσιο αμοτέρων των φράσεων της περιόδου: στην πρώτη από αυτές σηματοδοτεί το πέρας της εναρκτήριας αρμονικής λειτουργίας της τονικής (στα μ. 1-2: $I - I^6 - V^7$, $vii^7/vi - vi$) πριν από την εμφάνιση εκείνων της προδεσπόζουσας (στο μ. 3 με άρση: $vii^4_{\hat{3}}/ii$, $ii^6 - vii^6/ii - ii - ii^6$) και της καταληκτικής δεσπόζουσας (στο μ. 4: $I^6_{\hat{4}} - vii^07/V - V$ συν V^2 [$vii^{\hat{4}}$] ως γέμισμα τομής αμέσως μετά την πτώση), ενώ στην δεύτερη φράση λειτουργεί συνάμα και ως εφελτήριο για την μετατροπική πορεία από την Σι-ύφεση-μείζονα (μ. 5-7a: $I^6 - V^4_3 - V^7$, $I - V^4_3/vi - V^6/vi$, vi) προς την Φα-μείζονα (= $ii - ii^6 - V^7$, I στα μ. 7-8).

Από το χαρακτηριστικό ρυθμικομελωδικό πέρασμα που εισάγεται για πρώτη φορά στο μ. 8bis (από το πρώτο βιολί σε ανιούσα φορά) και αναδιατυπώνεται κατά την επανάληψη του αρχικού τμήματος στο μ. 8 (από την βιόλα σε κατιούσα πορεία), ως γέμισμα τομής μετά την τέλεια πτώση στην Φα-μείζονα, απορρέει ουσιαστικά το κεντρικό θεματικό στοιχείο του επόμενου τμήματος και, πιο συγκεκριμένα, του πρώτου και ουσιωδέστερου σκέλους του στα μ. 9-14a, όπου η μιμητική ανάπτυξη (“durchbrochene Arbeit”) αυτού ακριβώς του μονόμετρου μορφώματος από φωνή σε φωνή προσδίδει εξόχως αντιστικτική υφή σε ένα αρκετά τυπικό – κατά τα άλλα – πέρασμα ανάκτησης της αρχικής τονικότητας: από την αρχικά αβέβαιη ακόμα παρουσία της στις διαδοχικές συγχορδίες δεσπόζουσας (V^7 και V^7/IV) των μ. 8 και 9, η Σι-ύφεση-μείζων καθίσταται τελικά πασιφανής στα μ. 10-14a δια της βασισμένης σε επάλληλες πέμπτες αρμονικής πορείας V^7/ii , ii , $V^7 - vii^7/vi$, $vi - V^7/V$ και V (η ενεργή και ισότιμη συμμετοχή της γραμμής του μπάσσου στην γενικότερη πολυφωνική ανάπτυξη αυτού του χωρίου αποφέρει και ορισμένες φευγαλέες αναστροφές σε κάποιες από τις παραπάνω συγχορδίες, οι οποίες όμως δεν υπάρχει λόγος να καταδειχθούν εδώ με κάθε λεπτομέρεια) που αποβλέπει και σε μία μισή πτώση σε αυτήν. Συνεπώς, μέχρι αυτό το σημείο έχει επί της ουσίας ήδη συγκροτηθεί ένα μεσαίο αντιθετικό τμήμα, του οποίου σχεδόν κάθε παράμετρος – η υφολογική, η δομική, η αρμονική, ακόμη και η μοτιβική – έρχεται να συνεισφέρει σημαντικά στην διαφοροποίησή του από το αρχικό, ενώ σε επικάλυψη με την πτώση του επισυνάπτεται στην συνέχεια και μία ανάλογης εκτάσεως καταληκτική προέκταση εν είδει ισοκράτη επί της δεσπόζουσας (το πεντάμετρο 14-18 ως δεύτερο σκέλος του παρόντος τμήματος), όπου μάλιστα μία απόπειρα προαναγγελίας του εναρκτήριου μοτίβου από το πρώτο βιολί (πρβλ. τα μ. 15-16a ιδίως με τα μ. 5-6a) κάνει μεν την εμφάνισή της, αλλά αδυνατεί να εξελιχθεί περαιτέρω και αποτελματώνεται.

Παρ’ όλα αυτά, με την διπλή επαναφορά που ξεκινά από το μ. 19 εισάγεται, όπως αναμενόταν, το τρίτο και τελευταίο τμήμα του θέματος, το οποίο προσέτι, στα μ. 19-22, επαναφέρει απαράλλακτη ολόκληρη την πρώτη φράση της εναρκτήριας περιόδου. Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο και με την ακόλουθη φράση, η οποία εδώ εγκαταλείπεται αμέσως μόλις ακουσθεί η αρχική της συγχορδία και αντικαθίσταται από μία νέα φράση στα μ. 23-28, της οποίας η αποκλειστικά πτωτική λειτουργία φροντίζει για την αποπεράτωση ολόκληρης της παρούσας ενότητας στην τονικότητα της Σι-ύφεση-μείζονος με μία ισχυρή και πολύ καλά

προετοιμασμένη κατάληξη: $I^6 - IV$, $vii^6_{\xi}/ii - ii^6$, $vii^{o7}/V [-vii^{o6}_{\xi}/V - vii^{o7}/V]$, I^6_4 , $I^6_4 - vi - ii^6 - V^7$,
I. Κατά συνέπειαν, η περιοδική δομή του πρώτου τμήματος υποκαθίσταται πλέον σε αυτό το τρίτο τμήμα από μία υβριδική συγκρότηση δεύτερου τύπου (αποτελούμενη από μία εναρκτήρια φράση περιόδου και μία δεύτερη – αναντίστοιχη στην έναρξή της προς την προηγούμενη – πτωτική φράση, που διαθέτει ωστόσο ισχυρότερη κατάληξη από εκείνη), ενώ ιδιαίτερα αξιοπρόσεκτες είναι και οι έμμεσες ή ενίοτε αμεσότερες αναφορές στο μεσαίο αντιθετικό τμήμα που αυτή η νέα φράση ενσωματώνει (πρβλ. τόσο την ελαφρώς πολυφωνική ύφανση των μ. 23-25 όσο και την ευθεία μοτιβική παραπομπή της βιόλας στο μ. 26), ενισχύοντας τοιουτοτρόπως την θεματική συνοχή της συνολικής αυτής ενότητας.

5 Μαΐου 2023
Ιωάννης Φούλιας